

לבניינה של הלכה

שיעורי הלכות שבת שהעביר מו"ר רה"י בביהמ"ד בשבת קודש

טלטול מוקצה שבידו

המחלוקת על היקף ההיתר

התוספות כתבו היתר זה לגבי מי שנטל את הכלי בהיתר (דהיינו לצורך גופו ומקומו), שזהו המצב בו עוסקת שם הגמרא, ובמצב זה מוסכם על כל הפוסקים שהדבר מותר.

מדברי המגן אברהם עולה שהיתר זה רחב ביותר:

בסימן ש"ח⁵ כתב המג"א שהיתר זה יהיה גם במי שנטל את הכלי באיסור, כגון ששכח ששבת ולקח את הכלי בידו.

עוד נראה מדברי המג"א שהוא מתיר זאת אף במוקצה גמור (כגון מוקצה מחמת גופו או מחמת חסרון כיס) – הרמ"א⁶ כתב שמי ששכח את ארנקו עליו בשבת מותר ללכת עמו לחדרו ולשומטו שם, ובאר המג"א⁷ שהטעם הוא מפני שמותר להמשיך את הטלטול, למרות שמדובר בארנק ובמעות שהם מוקצה גמור. כמו כן המג"א⁸ כתב היתר זה גם לעניין איזמל של מילה שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס.

לעומתו נקטו כמה אחרונים⁹ שאין היתר זה אלא בכלי שמלאכתו לאיסור אך לא במוקצה גמור. ודעת הגר"א שאין ההיתר אלא כאשר נטל את המוקצה בהיתר אך לא כשהגביהו בטעות באיסור.¹⁰

בהיותנו בכותל המערבי בשבת ניגש אלי תלמיד מהישיבה ובידו אוזניה של טלפון סלולרי¹ שמצא בכיס מעילו ושאלני כיצד יש לנהוג במצב זה. לפיכך נניח עתה להלכות דש ונעסוק בשאלה זו.

ההיתר לטלטל מוקצה שבידו

שאלה זו מורכבת היא בהלכות מוקצה. באופן כללי יש לחלק בין מוקצה גמור – מוקצה מחמת גופו (אבן, מעות וכדומה) ומוקצה מחמת חסרון כיס (טלפון סלולרי מצלמה וכדומה) לבין כלי שמלאכתו לאיסור, שאף שהציבור רגיל לכנותו 'מוקצה' הרי הוא כלי שגזרו על טלטולו, וכיוון שהוא כלי הרי הוא מותר בטלטול לצורך גופו ומקומו (צורך גופו=שימוש בגוף החפץ לצורך פעולה המותרת כגון פטיש לפצח בו אגוז קוקוס גדול.² צורך מקומו=שימוש במקום בו נמצא החפץ כגון הרוצה לשבת במקום מסויים ומונח שם עיפרון).

התוספות³ הוכיחו מהגמ' בפרק כירה⁴ שמי שנטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו מותר להמשיך ולטלטלו עד מקום שרוצה, וכן פסק השו"ע סימן שח סעיף ג.

¹ בדברינו נתייחס לאוזניה זו ככלי שמלאכתו לאיסור. אמנם דעת החזו"א שכלי שמלאכתו לאיסור שאין לו שום שימוש אחר מלבד שימושו האיסור דינו כמוקצה גמור, אך נקטנו כאן שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור כפי שעולה מרוב האחרונים. והדבר תלוי במחלוקת ראשונים עי' שש"כ פרק כ הערה טז ואכמ"ל.

² לפי המשנ"ב (סימן שח ס"ק יב) הדבר מותר רק כשאי אפשר לעשות זאת בכלי המותר, ורבים חלקו עליו (כגון התוספת שבת בפתיחה לסי' שח, קצות השולחן סי' קח). לכן נקטנו דוגמה זו המותרת אף לשיטת המשנ"ב.

³ ביצה ג: ד"ה אבל

⁴ שבת מג, וכעין זה כתב רש"י שם ד"ה בצריך

⁵ סימן שח ס"ק ז

⁶ סימן רסו סעיף יב

⁷ סימן רסו ס"ק יט

⁸ סימן שלא ס"ק ה, אמנם במקרה זה הקלו האחרונים מטעמים נוספים ע"ש.

⁹ אבן העזר (סימן רסו) ודרך החיים

¹⁰ מבאר הגר"א באו"ח סימן רסו סעיף יב משמע שכשהתחיל לטלטל בהיתר מותר להמשיך אף במוקצה גמור, וכן משמע שהבינו משנ"ב (שח ס"ק יג). אך ביו"ד סימן רסו משמע שהגר"א

המחמירים כיוון שמדובר במוקצה גמור עליו לזרוק את הגרעין תיכף כשבא לידו (כפי שמתואר בגמרא שנהגו האמוראים¹⁴), וכן כתב בספר **אבן העזר**.¹⁵

אמנם במקרה זה יש צד נוסף להקל, כיוון שכשהתחיל לטלטל את הגרעין עדיין לא היה זה מוקצה. מצב דומה לכך הוא כשמפריש חלה ביו"ט והחתיכה המופרשת נמצאת בידו ונעשית מוקצה, ולעניין זה כתב המשנה ברורה שמותר להמשיך לטלטלה.¹⁶ נמצא שלדעתו מותר להמשיך ולטלטל מוקצה גמור אם כשנטלו טרם נעשה מוקצה, וכן משמע מדברי הגר"א בבאורו לירושלמי.¹⁷ אם כן מותר יהיה לטלטל את הגרעין שנותר בידו ולזרוקו לפח האשפה.

ובמקום הפסד יתכן שגם למחמירים יהיה מותר.¹¹

לענייננו –

אילו התלמיד לא היה מוציא את האוזנייה מהכיס היה יכול להמשיך וללכת עם המעיל עד לישיבה ושם לנערה מכיסו או להחליף מעיל,¹² אך מאחר שהוציאה מכיסו ובאה לידו באיסור נכנס למחלוקת האחרונים הנ"ל, שלדעת המג"א מותר להמשיך בטלטול ולדעת הגר"א אסור, ומכל מקום כיוון שיש במצב זה הפסד יש להתיר לו ממה נפשך להמשיך לטלטל את האוזניה ולהניחה במקום מוצנע שתישמר בו עד לאחר השבת.

מוקצה שנטלו קודם שהוקצה

כאמור נחלקו אם מותר להמשיך את טלטולו של מוקצה גמור, והעולה להלכה מדברי האחרונים שיש להחמיר בזה ולשמוט את המוקצה מיד.¹³ לכן היושב ליד השולחן ובטעות נטל גרעין של פרי (שהוא מוקצה מחמת גופו) מעל המפה – לא יקחנו לפח האשפה אלא יניחנו מיד.

לכאורה כך יהיה דינו של האוכל מישמש בשבת ונותר בידו הגרעין: לדעת המקלים יוכל לטלטל את הגרעין ולהניחו בפח, אך לדעת

העולה מדברינו:

(א) כלי שמלאכתו לאיסור שבא לידו בהיתר – מותר להמשיך בטלטולו לכל הדעות.

(ב) אם הכלי בא לידו באיסור נחלקו האחרונים אם מותר להמשיך ולטלטלו. ובמקום הפסד מותר.

(ג) במוקצה גמור גם כן נחלקו הדעות ויש להחמיר ולשומטו מיד, ובמקום הפסד מותר.

(ד) אמנם אם בא לידו קודם שנעשה מוקצה דעת המשנה ברורה להתיר ולהמשיך לטלטלו.

אוסר להמשיך במוקצה גמור ומתיר בכלי שמלאכתו לאיסור בין שנטלו בהיתר או באיסור, כך הבינו החזו"א (סימן מט ס"ק ח).

¹¹ משנ"ב סימן רסו ס"ק לה, וכן התיר בפרי מגדים סימן רסו אשל אברהם ס"ק יט. ועיין גם שו"ע הרב סימן שח סעיף יג שכתב שאין לחוש למחמירים במקום פסידא.

¹² הרמ"א בסימן שי סעיף ז כתב שבגד ששכח בו מעות לא נעשה בסיס לבגד ומותר לטלטלו (וע"ש במשנ"ב ס"ק ל שהדבר תלוי גם בסוג הכיס – בכיס שתפור כולו בבגד (כגון כיס החולצה) יש לנער את המעות קודם אם אין הפסד בדבר, אך בכיס שתפור רק בפיו (כמו שמצוי במכנסים ובמעיל) אין צריך לנער).

¹³ משנ"ב סימן שח ס"ק יג. וכדברי התוספתא (סוכה פרק ד הלכה יב) שהאוחז נר בשעת כניסת שבת ניחו על הארץ מיד. אך שו"ע הרב (סימן שז סעיף יג) מתיר מעיקר הדין גם במוקצה גמור אלא שכתב שראוי להחמיר.

¹⁴ שבת קמג.

¹⁵ סימן רסו. ספר אבן העזר לרבי עזר כץ מקלמנטוב מובא בסוף ספרי השו"ע.

¹⁶ סימן תקו ס"ק כט

¹⁷ ע"פ שש"כ פרק יא הערה סט. יש להדגיש שאין ללמוד מכאן להתיר להמשיך לטלטול של מוקצה גמור שבא לידו בהיתר מבעוד יום, שהרי גם השופר (בגמ' שבת לה.) שממנו למדו המחמירים את שיטתם וגם הנר המוזכר באותה התוספתא הנ"ל הגיעו לידו בהיתר מבעוד יום ובכל זאת אסרו להמשיך לטלטלם.